

OSMANLI'DA DEVLET ANLAYIŞI

*Osmanlı Devlet geleneğinin temelinde Orta Asya Türk devlet geleneği ve İslam hukuku bulunuyordu.

*İslam hukukuna göre hakimiyet Allah'ındır. Hükümdar Allah'ın vekili olarak halkı adaletle yönetir. Yönetilenler ise hükümdara itaat ederdi.

*Eski Türk geleneğinde yönetme yetkisi Tanrı tarafından verildiğine inanılan Kut'a dayanıyordu. Ülke hanedanın ortak malıydı. Bu durum taht kavgalarına ve devletlerin kısa ömürlü olmasına da neden oluyordu

*Osmanlı Devleti'nde hükümdarlığa kimin geçeceğine dair ilk dönemlerde belirli bir kural yoktu. I. Murat döneminde taht kavgalarını azaltmak için” **ülke padişah ve oğullarınıdır**” anlayışı getirildi.

*Fatih döneminde çıkarılan “Kanun-name-i Al-i Osman “ ile ülkenin birlik ve düzeni için (Nizam – Alem) kardeş katli kuralı getirildi ve “ Ülke Padişah'ındır “ anlayışına geçildi.

*I. Ahmet döneminde Ekber ve Erşed sistemi getirildi.(En yaşlı ve en akıllının tahta çıkması usulu)

*Bu değişikliklerin temel hedefi :

a)Taht kavgalarını en aza indirmek

b)Merkezi otoriteyi güçlendirmek olarak belirtilebilir.

*Şehzadeler devlet yönetimi tecrübesi kazanması için bir devlet adamı nezaretinde (Lala) Sancaklara yönetici olarak gönderildi. En önemli Şehzade sancakları arasında ; Balıkesir , Amasya , Kütahya ve Manisa sayılabilir.

*Sancağa çıkma usulü 3.Mehmet döneminde kaldırıldı. Şehzadeler saray da göz hapsinde tutulmaya başlandı. (Kafes Usulü)

Not :

Bu durum ; Hükümdar adaylarının yönetim deneyiminden mahrum kalmasına , Halkı tanıma fırsatı yakalayamamalarına neden olduğu gibi hapis ve öldürülme korkusuyla psikolojik sorunlar yaşamalarına da sebep olmuştur.

*Hükümdar mutlak yetkiliydi ancak bu durum onun her istediğini yapması demek değildi . Zira Dini kurullarla Töreyle aykırı iş yapamazlardı.

*Padişahların başlıca görevleri ; Halkı korumak ve onlara karşı adil olmak ,sefere çıkmak , sınırların güvenliğini sağlamak / sağlamak , sosyal ve ekonomik refahı sağlamak olarak sayılabilir. Halkın görevi ise emirlere uymaktır.

*Osmanlılarda ilk divan örgütü Orhan Bey döneminde kuruldu ve divana padişah başkanlık ederdi. Divan da siyasi , askeri ,ekonomik adli işler görüşülür ve davalara bakılırdı (Temyiz = itiraz davaları Kadıların verdikleri kararlara itiraz yeri)

*Divan toplantılarına Padişah , Veziriazam , vezirler, Kazasker , Defterdar , Nişancı katılırdı.

*Fatih döneminde Gedik Ahmet Paşa'nın önerisiyle divana Veziriazam başkanlık etmeye başladı. Padişah toplantı mahallinin arkasında biraz yüksekçe ve önü kafesli bir yerden toplantıları izlemeye başlamıştır.

*Sınırların genişlemesiyle 1.Murat döneminde ilk beylerbeylik kuruldu ve ülke idari bölümlere ayrıldı. (Beylerbeyliği)

ORDU TEŞKİLATI

*Kuruluş yıllarında Osmanlı Devletinin de düzenli ordu yoktu. Savaş zamanı tamamı atlı aşiret kuvvetleri , Apl Erenler , Gazi ve akıncılar savaşa katılır , bitince de herkes işine dönerdi.

*Sınırların genişlemesiyle düzenli ordu ihtiyacı ortaya çıktı .

*Orhan Bey zamanında “ Yaya ve Müsellem “ adıyla ilk düzenli ordu kuruldu.

BİLGİ : Yaya ve Müsellem : Atlı ve yaya birliklerdir. Sefer zamanı günlük 2 akçe yevmiye alırlar sefer olmadığı zamanlarda kendilerine verilen arazilerde çiftçilikle uğraşırlardı.

* Rumeli ye geçildikten sonra artan ihtiyaç sebebiyle devşirme esasına dayalı kapıkulu ocakları kuruldu.

Bir şeye ait her şeyi öğrenin; her şeye dair bir şeyler bilin. Var Dyke

A) Pençik Kanunu ve Pençik oğlanları :

*Rumeli'ye geçildikten sonra artan asker ihtiyacı için "Pençik Kanunu" hazırlanmıştır. Buna göre savaşlarda alınan her Beş esirden biri devlete aitti. Bunlara "Pençik Oğlanı" denirdi. Bu esirler kısa bir eğitimden geçirilir ve daha sonra Osmanlı ordusuna katılırlardı. Zamanla bazı sakıncaları ve ihtiyacı sayıca tam karşılayamamaları sebebiyle "Devşirme" yoluna gidildi.

B) Devşirme Usulü .:

Ankara Savaşından sonra fetihlerin durması , esir elde edilememesi sebebiyle Devşirme Kanunu çıkarıldı. Kanunda

devşirme işleminin nasıl yapılacağı ve kimlerin devşirileceği tek tek belirtilmişti. Devşirme

hususunda Yeniçeri Ağa'sı yetkiliydi. Onun ihtiyaç talebi üzerine 3- 5 yıl veya daha fazla zaman diliminde bir yaşları 14-18 arası Hristiyan gençler toplanırdı.

*Devşirme yapılırken gidilen bölgedeki yerleşik hane sayısının 1/40 'ı oranında genç toplanırdı.(40 Aileden bir çocuk)

*Seçilen gençlerin sağlam vücutlu , ve soylular arasından seçilmesine özen gösterilirdi. Çocukların orta boylu olmalarına dikkat edilir , çok kısa ve uzunlar tercih edilmezdi. Tek erkek çocuklu ailelerden çocuk alınmazdı. Zanaat sahibi , kel ,Topal ,dilsiz ,evli ,Türkçe bilenler ,Çingeneler ,Ruslar ,Acemler , Yahudiler de alınmazdı.

BİLGİ : 15. Yy'dan sonra Anadolu dan da gençler toplanmaya başlandı. Ayrıca Bosna Müslümanlarının isteği üzerine onların da çocukları alındı ancak bu çocuklar sadece " Bostancı Ocağı " için ayrıldılar. Bostancılar sarayın güvenliğine bakarlardı.

* Çocuklar özellikle gönüllü ailelerden seçilirdi. Devşirilen çocuklar "Eşkal Defterlerine" kaydedilirdi. Yol ve giyim masrafları için çocuk başına 600 akçeye kadar Kul Akçesi (Hil' at-ı Baha) ayrılırdı.

*İstanbul'a getirilen çocuklar tekrar kontrol edilirler , Türkçe ve İslami gelenekleri öğrenmeleri için Müslüman ailelerin yanına bir süreliğine verilirlerdi. Devşirmeler Kapıkulu ocaklarını oluştururlardı.

OSMANLI KARA ORDUSU

A-Kapıkulu Ocakları

Kapıkulu yayaları

- 1.Acemi Oğlanlar
- 2.Yeniçeriler
- 3.Cebeciler
- 4.Topçular
- 5.Top Arabacıları
- 6.Humbaracılar
- 7)Lağımçılar

Kapıkulu Atlıları

- (Altı Bölük Halkı)
- 1.Sipahi
  - 2.Silahdar
  - 3.Sağ ulufeciler
  - 4.Sol ulufeciler
  - 5.Sağ garipler
  - 6.Sol garipler

B)-Eyalet Askerleri

- 1.Tımarlı Sipahiler
- 2.Akıncılar
- 3.Azaplar
- 4.Deliler
- 5.Gönüllüler
- 6.Beşliler
- 7.Yörükler

C)-Yardımcı Kuvvetler

(Bağlı Devlet askerleri)

Yeniçeriler

Kapıkulu Ocakları

I . Kapıkulu Piyadeleri:

1)Yeniçeriler : Kapıkulu ocaklarının en temel ve kalabalık grubu olmakla birlikte en itibarlıydı. Padişah'ın merkez otoritesinin temeliydiler. Acemi ocağında yetişen devşirmeler yeniçeri ocağında ki ihtiyaca göre “Çıkma” veya “Kapuya çıkma” adıyla yeniçeri ocağına kaydedilirlerdi.

Yeniçeriler sıkı bir eğitime tabi tutulur ok , yay ,kılıç , balta ve gürz gibi dönemin silahlarını iyi kullanılırlardı. Savaşlarda yaya olarak savaşırlar , merkezde padişahın yakınlarında bulunurlardı. Komutanları “ Yeniçeri Ağası” idi. Yılda bir elbise , 3 ayda bir de “ULUFE “ denen maaş ve her padişah değişikliğinde “Cülus Bahşişi” alırlardı. Askerlik dışında bir işle uğraşmazlar , emekli olana kadar evlenmezlerdi.

2)Cebeci Ocağı : S ilahların yapım , bakım ve onarımı ile uğraşan teknik sınıftır.

3)Topçular :Top yapan ve savaşlarda kullanan sınıftır.

4)Top Arabacıları : Top arabalarını yapan ve topları savaş alanına taşıyan sınıftır.

5)Humbaracılar : Havan topu ve elbombası gibi patlayıcıları yapan ve kullanan sınıftır.

6)Lağımıcılar :Kale kuşatmalarında tünel kazın patlayıcı maddeler döşeyen ve kale surlarını yıkan teknik sınıftır.

II. Kapıkulu Süvarileri :

1)Sipah (Sipahi) ve Silahdar : Savaş sırasında Padişahın çadırını korurlardı.

2)Sağ ve Sol Ulufeciler : Saltanat sancaklarını taşırlardı.

3)Sağ ve Sol Garipler :Ordunun ağırlıklarını ve hazineyi korurlardı.

B) Eyalet Askerleri :

Osmanlı ordusunun dayandığı en büyük kuvvetti. Bu ordunun temelini Tımarlı Sipahiler oluşturuyordu.

1)Tımarlı Sipahiler : Türkiye Selçuklu Devleti'nde İktâ olarak bilinen bu sistem Osmanlılarca biraz daha geliştirilerek Tımar (Dirlik) sistemi adıyla uygulanmış ve yaygınlaşmıştır. Bu sistemde Devlet Miri Toprakların bir kısmının (Dirlik Topraklar) gelirlerini hizmet karşılığı devlet adamları ve askerlere bırakıyordu. Dirlik Topraklar kendi arasında gelirlerine göre

HAS (Yıllık geliri 100 bin akçeden fazla olan topraklar) , ZEAMET (Yıllık geliri 20 bin ila 100 bin arası toprak) ve TIMAR (Yıllık geliri 3 bin ila 20 bin arası topraklar) olarak üçe ayrılıyordu.

Has , Zeamet ve Tımar sahipleri bu toprakları köylülere kiralar , Köylünün vergisini kendisi toplar ve elde ettiği gelirin bir kısmı kendi maaşı yerine geçerken bir kısmıyla da “ CEBELU” denilen atlı asker beslerdi. (Tımarlı Sipahi)

Dirlik sahipleri kullanım hakkına sahip oldukları toprakları korumak ve yönetmekle görevliydi. Dirlik sahipleri toprağı işleyen köylünün tohum vb. ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Sipahiler Dirlik kanunlarına uyduğu sürece toprakları ellerinden alınmazdı. 3 yıl üst üste toprağı boş bırakanların ellerinden topraklar alınır , buna ek olarak da Çiftbozan vergisi ödetilirdi.

Sipahiler Sancaklara taksim edilir , savaş zamanı bağı olduğu Sancak Bey'inin komutasında savaşa katılır barış zamanında da toprak işleriyle uğraşırlardı.

Tımar Sistemi sayesinde devlet :

a)Hazineden para harcamadan savaşa hazır atlı birlik yetiştiriyor.

b)Toprakların boş kalmasını engelliyor.

c)Üretim devamı ve arttırılmasını sağlıyor.

d)Sipahiler bölgelerinin güvenliğini sağlıyor.

e)Devlet adamlarına hazineden maaş ödenmiyor.

f)Köylünün işsiz kalıp göç etmesine engel oluyordu.

2)Akıncılar : Sınır boylarının güvenliği ile ilgilenir lerd. Düşman ülkesine ani baskınlar yaparlar , ekonomik zararlar verirler , ulaşım sistemlerini bozarlar ve düşman kuvvetleri hakkında bilgi toplarlardı. Ayrıca düşman şehir ve kalelerine akınlar yaparak ganimet ve esirler de alarak düşmanın moralini bozarlardı.

3)Azaplar : Anadolu'dan toplanmış bekar gençlerden oluşturulan gönüllü birliklerdi. Masraflarını kendi köy ve kasabaları karşılardı. Savaşta ilk hücumu kalkerlardı.

4)Deliler : Çoğunluğu Türklerden oluşan iri yarı ve hafif atlı sınıftır. Cesaretleri ve korkusuzca düşmana saldırımları sebebiyle Deliler olarak adlandırılmıştır.

5) Beşliler :Sınır boylarında görev yapar kaleleri korurlardı. Her beş aileden bir kişi alınarak oluşturulduğu için bu isimle anılırlardı.

6)Yörükler : Ordunun önünde gider , yol ve köprüleri onarırlardı.

7)Sakalar : Ordunun su ihtiyacını karşılarlardı.

8)Gönüllüler : Sınır boylarında oturanların oluşturduğu kuvvetlerdir.

OSMANLI DENİZ KUVVETLERİ (Donanma)

* İlk Osmanlı donanması Karesi Beyliği'nden ele geçirilen küçük çapta bir deniz kuvvetiydi. Orhan Bey döneminde Karamürsel de ilk tersane kuruldu.

Yıldırım Bayezid döneminde ise ilk büyük Osmanlı tersanesi Gelibolu da kuruldu.

* Osmanlı donanmasının ilk ciddi çatışması I. Mehmet (Çelebi) zamanında Çalı Bey komutasında Venediklilerle yapılmış ve Osmanlılar mağlup olmuştur.

*Fatih Sultan Mehmet döneminde deniz gücü gelişmeye başladı. Donanma komutanlığına yine bu dönemde Balta oğlu Süleyman Paşa getirildi.

*II. Bayezid döneminde deniz gücü Kemal ve Burak Reisler komutasında hayli güçlendi ve Venedik 'i geçti.

*Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı donanması Akdeniz'in hakimi haline geldi. (Özellikle Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa öncülüğünde.) Kaptan-ı Derya Kanuni döneminde Divan üyesi haline getirildi.

*Donanma görev yapan askerlere Levend denilirdi.

*Yükselme döneminde Tersanelerin sayısı arttırılmış ve Sinop , İzmit , Birecik ve Rusçuk' da yeni tersaneler inşa edilmiştir.

OSMANLI EKONOMİSİ

*Ekonominin temel kaynağı topraktır. Ekilebilen toprağın çoğu devletindir. Bu toprakları kullanma hakkı ise Reaya denilen halka aittir.

*Devlete ait araziye Miri Arazi denirdi. Devlet toprağın işlenmesini reayaya bırakarak ekonomik hayatı düzenlerken , köylerde yaşayanların geçimini sağlayacağı toprağı da onlara vermiş oluyordu.

*Köylülere dağıtılan bu topraklara ÇİFT denirdi. Reaya bu toprağın kullanma hakkını çocuklarına miras bırakabilirdi.

*Devletin toprağın sahibi olması nedeniyle büyük toprak sahipleri yani Avrupa'da ki gibi feodal beyler oluşmamıştır. Ayrıca bu durum Osmanlılar da köle çiftçi sınıfının da oluşmasını engellemiştir.

OSMANLI TOPRAK YAPISI

A) MİRİ ARAZİ Mülkiyeti Devlete ait topraklardır.	B) MÜLK ARAZİ Mülkiyeti Şahıslara ait topraklardır.
1) Dirlik topraklar Vergi geliri, devlet adamlarına ve askerlere hizmet veya maaş karşılığı verilen topraklardır . . Dirlik sahibi, toplanan verginin bir kısmını maaş olarak alır ("Kılıç hakkı") geriye kalanla da CEBELÜ denilen tam teçhiatlı atlı asker yetiştirirdi. Dirlik topraklar üçe ayrılırdı: a) Has Arazi : b) Zeamet : c) Tımar :	1)Öşri Arazi : Müslümanlara ait mülk topraklardı.
2) Paşmaklık toprakları :Gelirleri Hanedanın Kadın üyelerine ayrılırdı. (Padişahın eşi , annesi ,kız kardeşi vb.)	2) Haraci Arazi : Mülkiyeti Gayr-i Müslimlere ait arazilerdi.
3) Malikâne toprakları : Üstün hizmet karşılığı devlet görevlilerine verilirdi.	3) Vakıf Arazi : Genellikle mülk arazi sahiplerinin bazı arazi gelirlerini cami ,mescid , imaret , medrese vb. Gibi sosyal – hayır amaçlı kurumlara aktarmasıdır.
4) Yurtluk Arazi: Geliri Sınırları korumakla görevli askerlere bırakılırdı.	
5) Ocaklık Toprakları :Gelirleri kale muhafızlarına ve tersane giderlerine harcanırdı.	NOT: Öşri ve Haraci Arazi sahipleri mülklerin de istedikleri gibi tasarruf edebilirlerdi.

OSMANLI DEVLETİN DE TARIM

*Tarım ekonominin temeliydi. Ülke toprakları Hükümdara ait olup kullanma hakkı Reayaya aitti.

*Köylü toprağı eker , biçer ve vergisini Sipahiye öderdi. Toprağı eken köylünün vefatı halinde toprağı işleme hakkı oğullarına geçerdi. (Tımar Kanunnamesine uyma şartıyla) Köylü toprağı satamaz , vakfedemez ,devremezdi.

*Köylünün sorumlulukları ise şunlardı :

a)Toprağı habersiz terk etmemek

b)Sebepsiz 3 yıl üst üste ekmeden bırakmamak

c)Ürettiği ürünün vergisini Sipahiye ödemek.

*Tımar sahibi ise (Dirlik Sahibi) :

a)Köylünün güvenliğini sağlamak

b)Üretim araç ve gereçlerini temin etmek gibi görevleri vardı.

*Tımar sahipleri çok sıkı denetime tabi tutulurdu. Zira köylüye yapılacak haksızlıklar üretimin azalmasına yol açabilirdi. Dirlikler 30 yılda bir yeniden düzenlenir. Ayrıca her Padişah değişikliğinde dirlik sahiplerine yeni Beratları gönderilirdi.

*Devlet tarım ürünleri üreticilerine öncelikle bağlı oldukları Sancakların ihtiyaçlarını karşılamayı zorunlu kılmıştı. Bu yüzden ülke yönetim birimlerine ayrılırken her sancağın kendine yetecek kadar tarım alanını içine almasına özen gösteriliyordu. Artan ürün en yakın sancaktan başlayarak ihtiyaca göre diğer sancaklara gönderilirdi.

*En çok üretilen tarım ürünleri ; Buğday , Arpa , Pirinç , Yulaf , Mısır çeşitli meyve sebzeler yer alıyordu.

*18'inci yüzyıldan itibaren sanayi inkılabının da etkisiyle Pamuk , Tütün gibi sanayi ürünleri de yetiştirilmeye başlandı.

OSMANLI DEVLETİN DE HAYVANCILIK

Ulaşım ve güç kaynağı olan hayvancılık tarım ekonomisini de canlandıran önemli bir unsurdur. Ayrıca et , süt ,yün gibi insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında da rol oynuyordu.

*Hayvancılık dokuma sanayisinde de önemli bir yere sahipti. Hayvancılığın yanında balıkçılık ve arıcılıkta gelişmişti.

*Hayvancılık genelde konar-göçerler (Yörükler) tarafında yapılıyordu. Özellikle küçük baş hayvancılık yaygındı. Devlet hayvancılıkla uğraşanlardan “AĞNAM” adı altında bir vergi alıyordu.

*Devlet hayvancılığı desteklemiş bunun sonucunda Bursa İpek , Selanik Çuha , Bulgaristan Aba , Ankara da Tiftik üretim merkezi haline gelmişti.

OSMANLI DEVLETİN DE TİCARET

* Devletin kurulduğu topraklar doğu – batı ticaret yollarının birleştiği yerdeydi. Bu nedenle kuruluş yıllarından itibaren ticaretin gelişmesine önem verildi. İpek ve Baharat yollarının denetime alınmasıyla da ticari gelirler arttı.

* Ticaret yolları üzerinde Menziller inşa edildi. Ana yollar ve geçitler DERBENTÇİ denilen görevlilerin denetimindeydi. Yolcu ve

mal taşıma işleriyle ilgilenen esnaf taifesine ise MEKKARİ TAİFESİ denirdi.

* Şehirlere gelen mallar BEDESTEN , ÇARŞI ve KAPAN HANLARI 'nda satışa sunulurdu.

BEDESTEN : İçinde değerli eşyaların (Mücevher , kumaş vb.) alınıp satıldığı kapalı çarşıdır.

KAPAN HANLARI : Her biri tek bir cins ticaret maddesinin toptan satışı ve dağıtımının yapıldığı yerdir. Satışı yapılan maddelerin isimleriyle alınırlardı. ÖRN. Un Kapanı , Yağ Kapanı vb.

*Bedesten , Kapan hanında ki esnaflar LONCA teşkilatına bağlıydı.

BİLGİ

Esnaf ve Zanaatkarların çalışma ve Pazar sorunlarını çözmeye çalışan , Çırak , kalfa ve ustaların yetişmesiyle uğraşan teşkilattır. Esnaf ve Tüccarlar Loncalara üye olmak zorundaydı. Loncalar üyelerine ayrıca mesleki ve ahlaki eğitimde vermekteydi. Üretilen malların kalite ve fiyatlandırması da Lonca tarafından yapılırdı. Loncalar Esnafla hükümet arası ilişkileri düzenler ve üyelerine ihtiyaç halinde kredi imkanı da sunardı.

*Ehl-i Hirfet adı verilen kunduracı , demirci duvarcı ,marangoz gibi pek çok meslek grubuna ayrılan esnaflar da ayrı ayrı loncalara kayıt olur ve o loncanın koruma ve denetimine girerdi.

*Dükkan açma hakkına “GEDİK “ denirdi. Gedik'e sahip olmak için çıraklık kalfalık yapıp ustalık belgesi almak gerekirdi.

Gedik

Ticaret ve sanat ile uğraşma yetkisi ve bu yetkiye sahip esnaf.

Osmanlılarda her işin belirli kişiler tarafından yapılması anlamına gelen "Gedik" in bazı kuralları bulunmaktaydı. Esnaf grubu içinde belli bir işi yapmakla görevli olan kimse, bu işi ölünceye kadar elinde tutardı. Bir ustanın veya pirin başkanlığı altında toplanan kimselerden birinin yeri boşalmadıkça oraya bir başkası giremezdi. Bu sebepten ticaret ve sanatla uğraşan kimseler arasında, bunlardan birinin ölmesi veya hakkını bir diğerine devretmesi sonucunda gedik açılırdı. Bu açılan yere en uygun görülen, yani ustalık hakkı, ticaret yapma yetkisi, dükkan açma hakkı bulunan bir kişi getirilirdi.

Osmanlı Devleti'nde gedik usulünün devam ettiği yıllarda gedik sayısı artırılabilirdi.. 1860 yılından sonra tamamen kaldırılan gediklerle birlikte ticaret ve sanatta tekelci düzene son verildi

*Ustalık icazetnamesi (Belgesi) alan her kişi de istediği yerde dükkan açamazdı. Dükkan açmak için bulunan bölgede zaten var olan esnafın üretiminin yeterli **olmaması** gerekliydi.

*Kapalı pazarların dışında belirli günlerde kurulan açık pazarlarda vardı. Bu pazarlarda satılan ticari malın ismiyle anılırdı. ÖRN. Saman Pazarı , Odun Pazarı , Balık Pazarı , At Pazarı gibi.

*Çarşı ve Pazar yerleri MUHTESİP ve EMİN'lerin denetimindeydi. Bunlar satılan malların kalite ve fiyat kontrolünü yapardı.

